

חומר לימוד מיוחד בנושא
מצוות תלמוד תורה

אבות ובנים

• בנייני האומה ערב חג השבועות תשפ"ד •

בנייני האומה סיוון תשפ"ד

ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם

בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, אנו נאספים יחד, אבות ובנים, ללמוד ולהעמיק בתורתו הקדושה של הקב"ה. זוהי הזדמנות נפלאה לחזק את הקשר המיוחד בין הדורות, ולהנחיל את דרך לימוד התורה מאב לבן.

חכמינו הקדושים עמדו על החשיבות העצומה של לימוד התורה, ועל התפקיד המרכזי שיש לו למלא בחיי כל יהודי. כפי שנראה בקטעי הגמרא והרמב"ם שלפנינו, מצוות תלמוד תורה היא עיקר שבמצוות, וחובה עלינו להשקיע בה זמן ומאמץ רב. "ותלמוד תורה כנגד כולם".

הבה ניקח את ההזדמנות הזו, כשאנו יושבים יחד ללמוד - אבות עם בנים - כדי לחשוב על מקומה של התורה בחיינו. איך נוכל לתת לה את המרכזיות הראויה? איך נצליח לאזן בין לימוד התורה לבין צרכי הפרנסה וההתנהלות בעולם המעשה?

נושא זה מתקשר באופן ישיר ליחסים בינינו - בין הורים לילדים. הגמרא אומרת לנו שעל האב מוטלת האחריות ללמד את בנו תורה. אבל מעבר לכך, אנו רואים כאן הזדמנות לחיבור. הלימוד המשותף של אב ובן, סביב דפי הגמרא והמשנה, מאפשר להעמיק את הקשר, להעביר ערכים ולבנות קשר משמעותי.

ואכן - "והודעתם לבניך ולבני בניך". עלינו מוטלת השליחות הקדושה להמשיך את שרשרת הדורות, להבטיח את המשכיות העברת התורה מאב לבן. וכך, דרך הלימוד המשותף, דרך העיסוק בסוגיות הנצחיות הללו יחד, אנו מחזקים את החוליות בשרשרת הזהב של עם ישראל ותורתו.

מי ייתן וכינוס זה יעורר בנו ובילדינו השראה להגביר חיל בתורה, להתחבר אל ערכיה הנשגבים, להפוך אותה לנר לרגלינו.

ברצוננו לברך את כל האבות והבנים המשתתפים בלימוד המשותף. יהי רצון שתזכו להרבות בלימוד התורה יחד, מתוך שמחה ואהבה. שתמיד תוכלו לחוש את ההמשכיות הנפלאה בין הדורות. זכות התורה תעמוד לכם להתברך בכל מילי דמיטב, ברוחניות ובגשמיות.

בברכה

לחג שמח ומלא בתורה ויראת שמים

שאלות לדיון

1 מרכזיות לימוד התורה בחיי היהודי:

- הגמרא מביאה את הפסוק "לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךְ". מה זה אומר על החשיבות של לימוד תורה?
- איך אפשר לקיים בימינו את האידיאל של לימוד תורה ללא הפסקה כמו שמתואר בגמרא?
- למה לדעתכם לימוד התורה הוא הדבר החשוב ביותר שיהודי יכול לעשות?

2 ההבדל בין "תורתם קבע ומלאכתם עראי" לבין ההיפך:

- הגמרא משבחת את "הדורות הראשונים" שהעמידו את לימוד התורה במרכז וראו בעבודה דבר משני. מה אפשר ללמוד מזה?
- מה ההשלכות של סדרי עדיפויות כאלו על חיי היומיום? איך משלבים עבודה ופרנסה לצד הלימוד?
- האם וכיצד אפשר לחזור לדגם הזה של "תורתם קבע" בימינו?

3 סדר העדיפויות בלימוד התורה - בן, נכד ותלמידים:

- הרמב"ם מדגיש שיש ללמד את הבן לפני הנכד, ואת שניהם לפני התלמידים. מה הסיבה לסדר הזה?
- מה המשמעות של ללמד את הבן והנכד? איך זה קשור לרעיון של העברת התורה מדור לדור וההמשכיות של קבלת התורה?
- האם יש חשיבות מיוחדת גם ללימוד תלמידים שאינם קרובי משפחה? מדוע?

תרגום

מניין לנו שמצווה על האב
ללמד את בנו תורה? זאת
לומדים מהפסוק (דברים
יא) "ולמדתם אותם את
בניכם".

ובמקרה שהאב לא לימד
אותו,
הבן מחויב ללמד את עצמו,
שכתוב "ולמדתם".

מניין לנו שהאישה אינה
מחויבת [ללמד]? שכתוב
"ולימדתם" ו"למדתם", כל
מי שמצווה ללמוד מצווה
ללמד, וכל מי שאינו מצווה
ללמוד אינו מצווה ללמד.

ומניין לנו שהאישה אינה
מחויבת ללמד את עצמה?
שכתוב "ולימדתם"
ו"למדתם",

קידושין כ"ט ע"א

כל מצות הבן המוטלת על
האב לעשות לבנו אנשים
חייבין ונשים פטורות תנינא
להא דת"ר האב חייב בבנו
למולו ולפדותו וללמדו תורה
ולהשיאו אשה וללמדו אומנות
וי"א אף להשיטו במים

קידושין כ"ט ע"ב

ללמדו תורה: מנלן, דכתיב
(דברים יא) ולמדתם אותם את
בניכם. והיכא דלא אגמריה
אבוא מיחייב איהו למיגמר
נפשיה, דכתיב ולמדתם. איהי
מנלן דלא מיחייבא דכתיב
ולימדתם ולמדתם כל שמצווה
ללמוד מצווה ללמד וכל
שאינו מצווה ללמוד אינו
מצווה ללמד ואיהי מנלן דלא

קידושין כ"ט ע"א

תרגום

כל שאחרים מצווים ללמדו מצווה ללמד את עצמו, וכל שאין אחרים מצווים ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו.

ומניין שאין אחרים מצווים ללמדה? שאומר הכתוב "ולמדתם אותם את בניכם" ולא בנותיכם.

תנו רבנן,

הוא צריך ללמוד ובנו צריך ללמוד - הוא קודם לבנו. רבי יהודה אומר, אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו - בנו קודמו.

כמו במקרה של רב יעקב בנו של רב אחא בר יעקב, ששלח אותו אביו ללמוד לפני אב"י. (כשבא [רב יעקב], ראה [אביו] שלא חדים [ברורים ומפורשים] דבריו, אמר לו [אביו]: אני עדיף ממך, חזור אתה [הביתה] ואני אלך [במקומך ללמוד].

מיחייבה למילף נפשה דכתיב ולימדתם ולמדתם כל שאחרים מצווין ללמדו מצווה ללמד את עצמו וכל שאין אחרים מצווין ללמדו אין מצווה ללמד את עצמו ומניין שאין אחרים מצווין ללמדה דאמר קרא ולמדתם אותם את בניכם ולא בנותיכם ת"ר הוא ללמוד ובנו ללמוד הוא קודם לבנו ר' יהודה אומר אם בנו זריז וממולח ותלמודו מתקיים בידו בנו קודמו כי הא דרב יעקב בריה דרב אחא בר יעקב שדריה אבוא לקמיה דאב"י כי אתא חזייה דלא הוה מיחדדין שמעתיה א"ל אנא עדיפא מינך תוב את דאיזיל אנא.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה

א. נשים ועבדים, פטורים מתלמוד תורה; אבל קטן - אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר "ולימדתם אותם את בניכם, לדבר בם" (דברים יא, יט). ואין האישה חייבת ללמד את בנה, שכל החייב ללמוד חייב ללמד.

ב. כשם שאדם חייב ללמד את בנו - כך הוא חייב ללמד את בן בנו, שנאמר "והודעתם לבניך, ולבני בניך" (דברים ד, ט). ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצוה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים, אף על פי שאינן בניו; שנאמר "ושיננתם לבניך" (דברים ו, ז) - מפי השמועה למדו, בניך אלו תלמידיך, שהתלמידים קרואים בנים, שנאמר "וייצאו בני הנביאים" (מלכים ב, ג).

ג. אם כן למה נצטווה על בנו, ועל בן בנו - להקדים בנו לבן בנו, ובן בנו לבן חברו; וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו, ואינו חייב ללמד בן חברו אלא בחינם.

ד. מי שלא לימדו אביו - חייב ללמד את עצמו כשיכיר, שנאמר "ולמדתם אותם, ושמרתם לעשותם" (דברים ה, א). וכן אתה מוצא בכל מקום, שהתלמוד קודם למעשה, מפני שהתלמוד מביא לידי מעשה, ואין המעשה מביא לידי תלמוד.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה - המשך

ה. היה הוא ללמוד תורה ויש לו בן ללמוד תורה, הוא קודם לבנו. ואם היה בנו נבון ומשכיל מה שילמוד יותר ממנו, בנו קודם; ואף על פי שבנו קודם, לא יבטל הוא - שכשם שמצוה עליו ללמד את בנו, כך הוא מצווה ללמד את עצמו.

מצאנו במצוות תלמוד תורה 3 חלקים הנלמדים מפסוקים שונים

1

מצוות האב ללמד את בנו
"ולמדתם אותם את בניכם"

2

מצוות האדם ללמד את עצמו
"ולמדתם אותם, ושמרתם לעשותם"

3

מצוות האדם ללמד תלמידים
"ושננתם לבניך"

מנחות צ"ט ע"ב

א"ר אמרי מדבריו של ר' יוסי
נלמוד אפילו לא שנה אדם
אלא פרק אחד שחרית ופרק
אחד ערבית קיים מצות
(יהושע א, ח) לא ימוש (את)
ספר התורה הזה מפיק אמר
רבי יוחנן משום ר"ש בן יוחי
אפי' לא קרא אדם אלא קרית
שמע שחרית וערבית קיים לא
ימוש ודבר זה אסור לאומרו
בפני עמי הארץ ורבא אמר
מצוה לאומרו בפני עמי הארץ
שאל בן דמה בן אחותו של ר'
ישמעאל את ר' ישמעאל כגון

תרגום

אמר רבי יוסי: מדבריו של
רבי יוסי נלמד, שאפילו אם
אדם למד רק פרק אחד
בבוקר ופרק אחד בערב, הוא
קיים את מצוות "לא ימוש
ספר התורה הזה מפיק".

אמר רבי יוחנן בשם רבי
שמעון בן יוחאי: אפילו אם
אדם קרא רק את קריאת
שמע בבוקר ובערב, הוא
קיים "לא ימוש". אבל אסור
לומר דבר זה בפני עמי הארץ
(אנשים שאינם בקיאים
בתורה).

ואילו רבא אמר: מצווה לומר
זאת דווקא בפני עמי הארץ.

רש"י

אסור לאומרו - שלא יאמר בקרית שמע קני ולא ירניל בניו לתלמוד תורה: מצוה
לאומרו כו' - דקבר משום קרית שמע נוטל שכר גדול כזה כי אז תצליח את דרכיך אם
היה עוסק כל היום כ"ש ששכרו גדול ומרניל את בניו לתלמוד תורה. ל"א
קברי הנך רבנן דמצי פטרי נפשיהו בקרית שמע ויתבי כולי יומא וגרסי
שמע מינה שכר

מנחות צ"ט ע"ב

אני שלמדתי כל התורה כולה
מהו ללמוד חכמת יונית קרא
עליו המקרא הזה לא ימוש
ספר התורה הזה מפ"ך והגית
בו יומם ולילה צא ובדוק שעה
שאינה לא מן היום ולא מן
הלילה ולמוד בה חכמת יונית
ופליגא דר' שמואל בר נחמני
דאמר ר' שמואל בר נחמני
א"ר יונתן פסוק זה אינו לא
חובה ולא מצוה אלא ברכה
ראה הקב"ה את יהושע
שדברי תורה חביבים עליו
ביותר שנאמר (שמות לג, יא)
ומשרתו יהושע בן נון נער לא
ימיש מתוך האהל אמר לו

תרגום

בן דמה, בן אחותו של רבי
ישמעאל, שאל את רבי
ישמעאל: אדם כמוני שלמד
את כל התורה כולה, האם
מותר לו ללמוד חכמה
יונית? קרא עליו רבי
ישמעאל את הפסוק "לא
ימוש ספר התורה הזה מפ"ך
והגית בו יומם ולילה" - צא
ובדוק מתי יש שעה שאינה
לא מהיום ולא מהלילה, ובה
תוכל ללמוד חכמה יונית.

וזה חולק על דעתו של רבי
שמואל בר נחמני, שאמר
בשם רבי יונתן שפסוק זה
אינו חובה או מצווה, אלא
ברכה. ראה הקדוש ברוך הוא
שדברי תורה חביבים מאוד
על יהושע, שנאמר "ומשרתו

רש"י

צא ובדוק כו' - דבר שלא יהא בעולם: ופליגא - ה' דר' ישמעאל דאמר חובה ללמוד
כל היום: כל כך חביבין כו' לא ימוש - הבטיחו שלא תשתכח תורתו ממנו: לא יהיו

מקורות

תרגום

יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האוהל". אמר לו הקב"ה: יהושע, כל כך חביבים עליך דברי תורה? "לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךְ".

שנו בבית מדרשו של רבי ישמעאל: דברי תורה לא יהיו עליך כחובה, אך גם אינך רשאי לפטור את עצמך מהם לגמרי.

מנחות צ"ט ע"ב

הקדוש ברוך הוא יהושע כל כך חביבין עליך דברי תורה לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךְ תנא דבי ר' ישמעאל דברי תורה לא יהו עליך חובה ואי אתה רשאי לפטור עצמך מזה.

רש"י

עליך חובה - כאלם שיש לו חוב ואומר מתי אפרענו ואיפטר כך לא יאמר אדם אשנה פרק אחד ואיפטר שאי אתה רשאי לפטור עצמך מהן:

ברכות דף ל"ה ע"ב

ת"ר ואספת דגנך מה ת"ל לפי שנא' (יהושע א, ח) לא ימוש ספר התורה הזה מפיו יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל ר"ש בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה וזורח בשעת הרוח תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנא' (ישעיהו סא, ה) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' ובזמן שאין

תרגום

ת"ר (תנו רבנן): מה הכוונה באמירה "ואספת דגנך"? לפי שנאמר "לא ימוש ספר התורה הזה מפיו", יכול היה להשתמע שצריך לקיים זאת כפשוטו (ללמוד תורה כל הזמן בלי עבודה). לכן נאמר "ואספת דגנך" - נהג בהם מנהג דרך ארץ (שלב פרנסה עם לימוד תורה), דברי רבי ישמעאל.

רבי שמעון בר יוחאי אומר: וכי אפשר לאדם לחרוש בזמן החרישה, לזרוע בזמן הזריעה, לקצור בקציר, לדוש בדישה ולזרות ברוח? מה יהיה על לימוד התורה? אלא בזמן שעם ישראל עושה רצון ה', מלאכתם נעשית על

רש"י

דברים ככתבן - שלא יעסוק בדרך ארץ: הנהג בהם - עם דברי תורה: מנהג דרך ארץ - שאם תבא לידי צורך הבריות סופך ליבטל מדברי תורה: אפשר - בתמיהא אפשר

תרגום

ידי אחרים, שנאמר "ועמדו זרים ורעו צאנכם". אבל כשאין עושים רצונו של מקום, מלאכתם נעשית על ידי עצמם, שנאמר "ואספת דגנך". ולא רק זאת, אלא שגם נאלצים לעשות מלאכת אחרים, שנאמר "ועבדת את אויבך".

אמר אביי: הרבה נהגו כשיטת רבי ישמעאל (לשלב פרנסה ולימוד) והצליחו, ואילו אלו שנהגו כרבי שמעון בר יוחאי (להתמסר רק ללימוד) לא תמיד הצליחו. אמר רבא לחכמים:

ברכות דף ל"ה ע"ב

ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' (דברים יא, יד) ואספת דגנך ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן שנא' (דברים כח, מח) ועבדת את אויבך וגו' אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן א"ל רבא לרבנן במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא:

רס"י

כדבריק: ביומי ניסן - ימי הקציר: ביומי תשרי - דריכת הנתות והבדים:

תרגום

אבקש מכם, אל תופיעו
לפניי בחודשי ניסן ותשרי
(עונות החרושה והזריעה),
כדי שלא תהיו טרודים
בפרנסה כל השנה.

אמר רבה בר בר חנה בשם
רבי יוחנן משום ר' יהודה בר
אלעאי: בוא וראה כמה
שונים הדורות המאוחרים
מהראשונים. הדורות
הראשונים עשו את התורה
עיקר ואת המלאכה משנית,
ושתיהן התקיימו בידם.
ואילו הדורות האחרונים שמו את המלאכה בעדיפות ראשונה והתורה
משנית, ושתיהן לא התקיימו אצלם כראוי.

ברכות דף ל"ה ע"ב

אמר רבה בר בר חנה א"ר
יוחנן משום רבי יהודה בר'
אלעאי בא וראה שלא כדורות
הראשונים דורות האחרונים
דורות הראשונים עשו תורתן
קבע ומלאכתן עראי זו וזו
נתקיימה בידן דורות
האחרונים שעשו מלאכתן
קבע ותורתן עראי זו וזו לא
נתקיימה בידן.

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג'

1. מי שנשאו ליבו לקיים מצוה זו כראוי לה, ולהיות מוכתר
בכתרה של תורה - לא יסיח דעתו לדברים אחרים, ולא
ישים על ליבו שיקנה תורה עם העושר והכבוד כאחד. כך

מקורות

הוא דרכה של תורה: פת במלח תאכל, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ולא עליך כל המלאכה לגמור, ולא אתה בן חורין ליבטל. אבל אם הרבית תורה, הרבית שכר; והשכר לפי הצער.

ז. שמא תאמר: עד שאקבץ ממון ואחזור ואקרא, עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקיי ואחזור ואקרא? אם תעלה מחשבה זו על ליבך, אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם! אלא עשה תורתך קבע, ומלאכתך עראי; ואל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תיפנה.

רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק יג

יג. ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי:

שאלות לעיון בבית

בעמוד האחורי >>

שאלות לעיון בבית

1

ראינו שישנם שלושה חיובים שונים לגבי תלמוד תורה. חיוב עצמי, חיוב ללמד את בניו ומצווה ללמד תלמידים.

- האם אלו מצווה אחת או שלוש מצוות נפרדות?
- למה הדינים שלהם שונים?
- האם למצוות האלו יכולים להיות טעמים וסיבות שונות?

2

ראינו את מחלוקתם של רבי שמעון ורבי ישמעאל במסכת ברכות. שם רבי שמעון מחמיר ואומר שאין מקום לזריעה ולקצירה. רבי ישמעאל מקל ואומר "הנהג בהם מנהג דרך ארץ". לעומת זאת, בגמרא במסכת מנחות דעותיהם הפוכות. רבי ישמעאל מחמיר ואוסר ללמוד שום דבר מלבד תורה. לפי רבי שמעון, מספיקה קריאת שמע שחרית וערבית.

- האם תוכל ליישב את שני הצדדים? מדוע פה החמיר רבי שמעון ופה הקל? וכן לרבי ישמעאל.
- באיזה סוג של לומדים מדובר במסכת ברכות? ובאילו לומדים במסכת מנחות?

3

לאור כל מה שלמדנו, מה הייחודיות של מצוות תלמוד תורה? במה היא שונה ממצוות אחרות?

אתם מוזמנים לענות על אחת השאלות שלמעלה. ולכתוב לנו מה דעתכם בנושא. אפשר להיעזר באבא, באח גדול או בכל מי שתמצאו.